

УДК 378.014

© Голубнича Л.О., 2014 р.

<http://orcid.org/0000-0002-8252-9893>

Л. О. Голубнича

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ СХІДНОЇ УКРАЇНИ (70-ті рр. ХХ ст.)

У статті узагальнюється досвід роботи вищих навчальних закладів Східного регіону України щодо організації систематичного діагностування навчальних досягнень студентів у 70-ті роки минулого століття. Здійснено аналіз архівних матеріалів ВНЗ зазначеного регіону, нормативно-правової бази щодо вищої освіти Української РСР, навчально-методичних посібників, розроблених у 70-ті роки викладачами досліджуваних освітніх закладів та історико-педагогічної літератури з теми наукової розвідки. Висвітлено особливості проведення різних видів та форм контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів Східної України. Значної уваги приділено досвіду складання, роботи та оригінальної перевірки різноманітних тестів, які у досліджуваній період тільки почали з'являтися у практиці вищої школи. Виявлено та розкрито педагогічний досвід щодо стимулювання студентів до самоконтролю, умов його здійснення, вимог до використання засобів його реалізації, розробки та впровадження нестандартних методик його виконання.

Ключові слова: *контроль, навчально-пізнавальна діяльність, студенти, види контролю, форми контролю, вища школа, навчальний процес, регіон.*

В статье обобщается опыт работы вузов Восточного региона Украины по организации систематического диагностирования учебных достижений студентов в 70-е годы прошлого века. Осуществлен анализ архивных материалов вузов указанного региона, нормативно-правовой базы высшего образования Украинской ССР, учебно-методических пособий, разработанных в 70-е годы преподавателями исследуемых образовательных учреждений и историко-педагогической литературы по теме научного исследования. Освещены особенности проведения различных видов и форм контроля

учебно-познавательной деятельности студентов высших учебных заведений Восточной Украины. Значительное внимание уделено опыту составления, работы и оригинальной проверки различных тестов, которые в исследуемый период только начали появляться в практике высшей школы. Выявлен и раскрыт педагогический опыт по стимулированию студентов к самоконтролю, условиям его осуществления, требованиям к использованию средств его реализации, разработки и внедрения нестандартных методик его выполнения.

Ключевые слова: *контроль, учебно-познавательная деятельность, студенты, виды контроля, формы контроля, высшая школа, учебный процесс, регион.*

This article summarizes the experience of higher education in the Eastern region of Ukraine in the 70 years of the last century on the organization of systematic diagnosis academic achievements of students. The analysis of archival materials of universities of the region, the regulatory framework for the Higher Education of the Ukrainian SSR, teaching tools developed in the 70 years created by teachers of educational institutions, historical and pedagogical literature on the subject of scientific exploration was made. The specific features of different types and forms of monitoring teaching and learning of students in higher education in Eastern Ukraine were shown. Considerable attention is paid to the experience of assembly, operation and inspection of the original variety of tests which in the study period only began to emerge in the practice of higher education. The paper identified and solved teaching experience to stimulate students to self-control, the conditions of its implementation requirements for the use of its implementation, development and implementation of non-standard methods of its implementation

Keywords: *control, teaching and learning activities, students, controls, form of controls, high school, learning process, region.*

Постановка проблеми. Контроль навчально-пізнавальної діяльності студентів постає важливою складовою процесу навчання у вищій школі, оскільки дозволяє виявляти рівень засвоєння майбутніми фахівцями навчального матеріалу. Він має на меті не тільки стимулювати мотивацію учіння, але й сприяти успішності у виконанні їхньої подальшої професійної практики, відтак

задовольняти потреби як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Відомо, що пошуки в напрямку вдосконалення системи контролю відбуваються постійно. Сьогодні в практику вищої школи впроваджуються нові системи оцінювання, форми та методи здійснення контролю (від примітивного тестування до використання комп'ютерних технологій). Системи контролю, які застосовуються у вищих навчальних закладах, розробляються, функціонують і розвиваються спільними зусиллями викладачів, методистів та педагогів-науковців. Науковці справедливо зазначають, що розробки та інновації, що стосуються контролю, базуються на особистому педагогічному досвіді викладачів, аналізі досвіду колег та на вивченні багатой педагогічної спадщини минулого – дослідженні досвіду організації контролю у вищих навчальних закладах минулого часу [5, с. 4].

Аналіз останніх досліджень із зазначеної теми свідчить, що різні аспекти навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих закладів освіти, зокрема проблеми організації контролю навчання у ВНЗ Східного регіону України були предметом дослідження великого загалу вітчизняних науковців. Так, зазначену проблему підіймали А. Дамасевич, В. Євдокимов, В. Луценко, Л. Рибалко, О. Рогова, М. Сукнов, О. Чередник та ін. Ще в 70-х роках минулого століття своїм досвідом організації систематичного діагностування навчальних досягнень студентів Східної України ділилися А. Грицай, Г. Колесниченко, Л. Лунєва, І. Наумченко, Г. Николайчук, Т. Пишнов, Ю. Палант, Р. Хворостян та ін.

Однак на сьогодні не існує детальної наукової рефлексії узагальнення досвіду організації систематичного контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону 70-х рр. ХХ століття. У той час як поширення позитивного педагогічного досвіду могло б бути цінним для роботи сучасних ВНЗ.

Мета статті полягає в узагальненні особливостей організації систематичного діагностування навчальних досягнень студентів у ВНЗ Східноукраїнського регіону 60-тих років минулого століття.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічної літератури та архівних джерел встановив, що зворотній зв'язок між викладачем і студентом у навчальному процесі ВНЗ Східного регіону України в другій половині ХХ – початку ХХІ століття забезпечувався здійсненням систематичного контролю навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді.

Систематичне діагностування навчальних досягнень студентів дозволяло, викладачам, з одного боку, виявити прогалини в знаннях студентів, з'ясувати рівень їхніх знань, давав можливість керувати пізнавальною і розумовою діяльністю студентів, з іншого боку – самі студенти отримували інформацію щодо рівня власної пізнавальної і розумової діяльності і мали можливість співвідносити свої результати зі зразком, що у свою чергу стимулювало їх до активної навчально-пізнавальної діяльності.

У ході проведеного дослідження встановлено, що у 70-х роках минулого століття у практиці вищої навчальних закладів Східно-

українського регіону застосовувалися такі види контролю: попередній, поточний, періодичний і підсумковий.

Зазначимо, що початок 70-х рр. ХХ століття у практиці вищої школи Східної України відзначився збільшенням уваги до проблем контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР значно активніше, ніж у попередні роки, висувало питання щодо перевірки знань студентів шляхом написання курсових, складання іспитів та заліків тощо. Так, відповідно до Наказу Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 513 від 11.06.1973 р. «Про затвердження Положення про курсові, іспити та заліки у вузах СРСР» [6] іспити визначалися кінцевим етапом у процесі вивчення всієї дисципліни чи її частини та мали на меті перевірити знання студентів із теорії й виявити навички застосування набутих знань при вирішенні практичних завдань, а також навички самостійної роботи з навчальною та науковою літературою.

Посиливши увагу до підсумкового контролю шляхом іспитів та заліків, вказана постанова не змінила кількість іспитів і заліків, які виносилися на сесію, про що свідчать архівні документи вищих навчальних закладів досліджуваного регіону. Згідно з ними як і в попередні роки студенти складали іспити та заліки з дисциплін, передбачених навчальним планом.

Крім того, згідно з положенням «Про курсові іспити і заліки у вищих навчальних закладах СРСР» протокол № 513 від 11.06.1973 р. заліки визнавалися формою перевірки рівня успішності виконання студентами лабораторних та розрахунково-

графічних робіт, курсових проектів, засвоєння навчального матеріалу практичних і семінарських занять, а також формою перевірки навчальної та виробничої практик і виконання протягом цих практик усіх навчальних доручень відповідно до затвердженої програми [1].

З певних дисциплін заліки проводилися у формі контрольних робіт, які відбувалися на останніх практичних заняттях. Заліки з семінарських занять виставлялися на основі захисту рефератів, представлених доповідей чи виступів студентів на семінарах. Заліки із суспільних наук здійснювалися у формі усного опитування студентів. Зазначимо, що викладачі мали право без опитування виставляти заліки тим студентам, які брали активну участь у семінарських та практичних заняттях. Заліки з окремих курсів, які не підсумовувалися іспитами, проводилися в кінці читання лекцій до початку екзаменаційної сесії [1].

Аналіз науково-педагогічної літератури досліджуваного періоду дозволяє стверджувати, що особлива увага приділялася також самоконтролю як одному із видів контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Так, досвід роботи викладачів Харківського державного університету імені О.М. Горького І. Наумченко та Т. Пишнова свідчить, що вони орієнтували студентів на здійснення самоконтролю та створювали ситуації, які стимулювали майбутніх фахівців до самоперевірки.

Практика показала необхідність залучення студентів до самоконтролю з будь-якої дисципліни, що дозволяє сформулювати у

них самостійність і активність у засвоєнні знань, підвищити інтерес до роботи, прищепити навички навчальної роботи. До умов здійснення ефективного самоконтролю викладачі відносили вдосконалення пізнавальних умінь, проведення взаємоперевірок між студентами, наявність ключів до виконання завдання, навчальних інструкцій тощо [7].

З метою підвищення ефективності організації процесу навчання студентів викладачі досліджуваного періоду (І. Наумченко, Т. Пишнов, Р. Хворостян) також визначали певні вимоги щодо використання засобів самоконтролю:

- матеріал для самоконтролю повинен бути лаконічно завершеним;
- спеціальні інструкції до організації самостійної роботи студентів повинні визначати порядок та характер дій студентів та застерігати їх від помилок;
- моделі рішення задач для самоконтролю доцільно пропонувати тим студентам, у яких уже є досвід виконання подібних завдань [7].

У ході наукової розвідки виявлено, що період 70-х рр. ХХ століття характеризувався також розробкою і впровадженням у практику вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону нестандартних методик здійснення самоконтролю студентів, які були спрямовані на прояв таких рис студентів, як самостійність та активність. Так, викладачі Харківського гірничого інституту використовували наступну методику самоконтролю студентів:

1. На повторення виносилася окрема тема, яка охоплювала дві-три лекції; деякі теми, складні для засвоєння, пропонували самі студенти.

2. Кожен студент складав 4-5 запитань і давав на них детальні відповіді, які записувалися на окремих аркушах із зазначенням номера теми і прізвища.

3. На початку заняття викладач збирав ці аркуші, відокремлюючи відповіді і запитання. Потім викладач роздавав аркуші із запитаннями знову. Оголошувався відведений час для роботи (7-10 хвилин).

4. Студенти ознайомлювалися із змістом запитань і письмово відповідали на них. Готові відповіді збирав викладач.

5. Викладач роздавав зібрані запитання і відповіді іншим студентам, які перевіряли і оцінювали їх. Він роздавав також аркуші із правильною відповіддю, щоб студенти могли самі себе перевірити.

Норми оцінки: за одну правильну відповідь – 1 бал; за неправильну – 0; за неточну – 0,3; залікова кількість балів – 3 [2] .

Як свідчить проведена наукова рефлексія, у результаті застосування представленої вище методики значно покращувалося засвоєння матеріалу студентами і підвищувався рівень їхньої пізнавальної активності. Підкреслимо, що студенти здійснювали багатопланову діяльність з матеріалом, а також виступали в різних ролях: як автор запитань і відповідей, як відповідач і як контролер, який аналізував свої помилки. Таким чином, створювалися умови для виконання багатьох етапів функціонального циклу діяльності.

Крім того, тривіальність придуманих запитань і низькі оцінки, отримані за відповіді в аудиторії стимулювали студентів до активної ґрунтовної підготовки. Додатковим чинником виявлявся психологічний фактор позитивних змагань між студентами, які бажали отримати вищий бал.

Серед основних видів самоконтролю, котрі використовувалися у практиці вищої школи Східного регіону досліджуваного періоду, виявлено такі:

- первісне ознайомлення студентів із параграфами підручника, які планувалося вивчати на наступному занятті;
- закріплення викладеного на заняттях матеріалу у вигляді самостійної роботи з текстом підручника та інших навчальних посібників;
- перевірка засвоєння теоретичних положень на практиці;
- здійснення студентами взаємоконтролю засвоєних знань та умінь.

У ході наукового пошуку встановлено, що для кінця 70-х рр. досліджуваного періоду було характерним застосування педагогами Східного регіону України у практиці вищих навчальних закладів незвичайних форм перевірки тестових завдань. Наприклад, деякі викладачі Харківського педагогічного інституту імені Г.С. Сковороди пропонували перелік запитань до окремих тем з предмету. На кожне запитання слухачі давали однозначну відповідь «так» чи «ні». Студент записував своє прізвище на двох аркушах, у які вносив відповіді. Викладач збирав по одному аркушу з відповідями й на дошці записував ключі до тесту. Підрахувавши

кількість правильних відповідей (правильну відповідь позначали знаком «+», неправильну – знаком «-»), кожен студент виставляв сам собі оцінку, яку викладач заносив у журнал [4]. У процесі такої роботи відбувалася навчальна функція перевірки, оскільки помилки роз'яснювалися й аналізувалися одразу в аудиторії. Підкреслимо, що важливе значення під час організації навчально-пізнавальної діяльності студентів мала також індивідуальна самоперевірка й самостійне оцінювання знань, що в подальшому сприяло ефективній регуляції і організації поставленої мети.

Зазначимо, що нестандартний підхід до оцінювання результатів контролю знань, умінь і навичок майбутніх учителів виявлено

в практиці педагогів Харківського державного університету імені О.М. Горького та Донецького державного університету. Викладачі зазначених вищих навчальних закладів (А. Грицай, Л. Лунєва, Ю. Палант, Г. Николайчук) у процесі навчання студентів математиці використовували метод «коригуючих тестів». Сутність цього методу полягала в тому, що слухачам пропонували тести з двійним або множинним вибором відповідно до ключових тем програми (функції, графіки, рівняння і т.п.).

Студентам повідомляли, що дані тести не є контрольною роботою й оцінка за них не виставляється. Слухачі були зацікавлені в тому, щоб самостійно виконати цю роботу. Помилки студентів реєструвалися в спеціальній таблиці. Після їх аналізу викладач надавав студентам заздалегідь підготовлені вказівки для роботи над помилками, найважчі запитання розглядалися на заняттях і

консультаціях. Після цього слухачам пропонували повторний тест, який дублював попередній, або включав найважчі із запитань, що вже аналізувалися [3].

Застосування зазначеної методики тестування сприяло глибокому осмисленню студентами навчального матеріалу, давало можливість привернути увагу слухачів до найважливіших ознак, якості об'єктів, що вивчалися, до необхідності ретельного осмислення найважливіших понять, фактів, методів, вивчення зв'язків і аналогій. Крім того, за допомогою систематичного застосування представлених тестів викладач міг керувати навчальною діяльністю студентів, формувати їх розумову самостійність.

Разом із тим, досвід здійснення контролю знань студентів у вищих навчальних закладах Східного регіону України досліджуваного періоду засвідчив, що тест доцільно доповнювати й іншими формами контролю. Виявлено, що контрольні роботи використовувалися викладачами для проведення усіх видів контролю. Наприклад, у Донецькому державному університеті під час викладання математики проводилися невеликі контрольні роботи (на 15-20 хвилин) на початку теми. На думку викладачів цього університету (Ю. Паланта та Г. Колесниченко), добре продумані педагогом запитання сприяли не тільки чітким і логічним відповідям, але й викликали нові, більш глибокі запитання самих студентів, що стимулювало розумову самостійність і пізнавальну активність майбутніх фахівців [8].

У контексті досліджуваної проблеми особливої значущості набуває досвід навчання студентів навчально-пізнавальним прийомом у курсі загальної методики викладання біології, який застосовувався у Харківському державному університеті імені О.М. Горького в досліджуваний період. На практичних заняттях з біології викладач О. Лукіна надавала перевагу таким методам контролю, як бесіда, дискусія, бліцопитування, основним структурним компонентом яких є запитання.

Одним із важливих показників самостійності студентів, як важливої складової успішності навчання та якості особистості, на думку педагогів даного вищого навчального закладу, було вміння правильно поставити запитання. Тому в процесі підготовки фахівців педагоги не лише самі ставили питання, а й вчили студентів правильно їх формувати. Наприклад, питання повинні відображати незнайомі елементи й протиріччя, відбивати причинно-наслідкові зв'язки у пізнанні живої природи. Зміст запитання має бути конкретним, щоб забезпечити чітку аргументовану відповідь. Для більш розширеної характеристики об'єктів педагоги радили розділяти одне об'ємне і змістовне питання на два. Так, без розмежування запитання: «У чому полягає значення комах?» мінімум на два запитання: «Яку шкоду наносять комахи людству?» і «Яка користь від них?», дати повну відповідь важко. Зустрічалися й випадки, коли необхідно було узагальнююче запитання. Наприклад, питання «Які особливості комах відіграли головну роль у їхньому еволюційному прогресі?» або «Які

особливості будови організму птахів до польоту? «підводять до висновку з теми вивчення цієї групи тварин. Перелік питань для перевірки знань учнів студенти обов'язково вміщували у плани-конспекти уроків, які розробляли до семінарських занять. Відтак, студенти не лише відповідали на контрольний запит викладача, а й самі тренувалися у правильному формулюванні запитання. Подібна практика роботи із запитаннями сприяла формуванню у майбутніх фахівців професійних знань, умінь і навичок.

Таким чином, аналіз науково-педагогічних джерел з теми дослідження та узагальнення досвіду організації зворотнього зв'язку між студентами та викладачем дозволив дійти **висновків** про те, що в 70-ті роки ХХ століття проблемі систематичного діагностування навчальних успіхів студентів вищих навчальних закладів приділялося значна увага як з боку державного керівництва, так і з боку вищих навчальних закладів, а саме їх викладацького складу. Особливого значення педагоги надавали стимулюванню студентів до самоконтролю, який здійснювався за допомогою нестандартних методик.

У практику роботи вищої школи Східного регіону України викладачі почали впроваджувати різноманітні тести та запропонували оригінальну їх перевірку. Ефективність зазначеного методичного засобу перевірки знань педагоги визнавали при його паралельному застосовуванні з іншими формами контролю.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати вивчення досвіду організації систематичного контролю навчання студентів інших періодів та регіонів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Слов'янського державного педагогічного інституту. – Спр. 2296. Директивні вказівки Міністерства вищої освіти УРСР. – 188 арк.
2. Болгова Л.С. Самостоятельная и индивидуальная работа студентов / Л.С. Болгова, В.Ф. Яровая // Вопросы методики преподавания иностранных языков. – 1970. – Вып. 2. – С. 2 – 85.
3. Грицай А.Я. Управляющие тесты как средство формирования познавательной активности слушателей подготовительных отделений при изучении математики / А.Я. Грицай, Л.А. Лунева, Ю.А. Палант, Г.М. Николайчук // Проблемы высшей школы. – 1975. – №20. – С. 97 – 101.
4. Жомнир М.Н. Совершенствование системы организации самостоятельной работы слушателей подготовительного отделения и методов контроля их знаний / М.Н.Жомнир // Проблемы высшей школы. – 1978. – № 34. – С. 46-49.
5. Золотухина С.Т. Контроль учебно-познавательной деятельности студентов (историко-педагогический аспект) : монография / С.Т. Золотухина, В.И. Лозовая, О.Д. Пташный. – Х. : изд-во Вировець А.П. Издательская группа «Апостроф», 2012. – 289 с.
6. Народное образование в СССР : сборник нормативных актов. – М. : Юридическая литература, 1987. – 336 с.
7. Наумченко И.Л. Самоконтроль в студенческом самообразовании / И. Л. Наумченко // Организация самостоятельной работы студентов: материалы пятой методической конференции: тезисы докладов. – Саранск, 1972. – С. 18 – 24.

8. Палант Ю.А. Контроль самостоятельной работы студентов как элемент программного управления обучением / Ю.А. Палант, И.И. Гольдвассер // Проблемы высшей школы. – 1976. – Вып. 24. – С. 89-94.